

תלתן הארגמן: חד-שנתי עם תפרחות גדולות ארגמניות

(אפריל 2019)

כתבה: ערגה אלוני.

תלתן הארגמן *Trifolium purpureum*, ממשפחת הקטניות, (בעבר השתייך לפרפרניים) הוא מין עשבוני חד שנתי זקוף בגובה 15-25 ס"מ, ולו תפרחות גדולות מרשימות. יוצר לעיתים מרבדי פריחה מרהיבים ביופי צבעם הארגמני.

מימין: משטח פרחי תלתן הארגמן. באמצע ומשמאל: תפרחות בודדות יוצאות מחיק עלה תלתני, ובמפרק עלי לוואי. תמונות ערגה אלוני ©

שורש הצמח דק ציצתי ומסועף, בעל פקעיות רבות המצויות לאורכו. הפקעיות הן מושבות של חיידקים המשתייכים לסוג *Rhizobium*. חיידקים אלה נמשכים אל יונקות השורש, חודרים לתוכם, ומקיימים קשר שיתופי (סימביוזה) עם תאי היונקות בשורש. ביחסי גומלין בין שני המינים ובעזרת תרכובות חלבון, נקשר חמצן המורחק מהניטרופן (מערכת אנזימית הקושרת חנקן) ומתאפשרת קשירת חנקן בשורש. העשרת הצמח בחנקן, מאפשרת לו לצמוח ולהתפתח במקומות בהם ללא הקשר הסמביונטי הם היו מתקשים לגדול. בנוסף, לאחר מות הצמח חיידקי ה-*Rhizobia* שבשורש נותרים בקרקע ומעשירים אותה בכמות של ב-50 ק"ג חנקן לדונם בשנה. לכן הם חשובים מאד לחקלאים החוסכים דישון מלאכותי בתרכובות חנקן.

בדומה ליתר מיני התלתן, העלה של **תלתן הארגמן** הוא מורכב תלתני. הפטוטרת ארוכה שעירה, בבסיסה שני עלי לוואי קצרים, צמודים וחופפים זה לזה. כל עלה בעל עורקים בולטים רבים. בראש הפטוטרת יושבים שלושה עלעלים היוצאים מנקודה אחת, מוארכים ושעירים קלות.

התפרחת היא קרקפת מוארכת מרובות-פרחים. הגביע צינורי ארוך, עטור שערות לבנות ארוכות וסמורות, מסתיים ב- 5 שיניים ארוכות שן אחת מרכזית ארוכה מהשאר. הפרח פרפרני (1.5-2 ס"מ) בעל צבע ארגמן, ולו צינור ארוך הנתון כמחציתו בגביע. המפרש בולט באורכו שוליו נטויים אחורנית. המשוטים קצרים בעלי כתם לבן בולט, הסירה מוסתרת בין המשוטים. אבקנים 10, תשעה מהם זיריהם מאוחים לחטיבה אחת. אבקן עשירי חופשי, כולם נתונים בסירה. העלי כפוף בקצהו ופונה כלפי מעלה, ארוך במעט מהאבקנים. השחלה עילית בת עלה שחלה אחד. האבקת הצמח נעשית ע"י חרקים בעיקר דבורים האוספות צוף ואבקה. אלה נוחתים על המשוטים ויוצרים לחץ על הסירה בה חבויים האבקנים והעלי, עי"כ הם נחשפים למבקרים. ההפריה בפרחים היא הדדית, ולא כמו בפרפרניים אחרים בהם אפשרית גם האבקה עצמית. לאחר ההפריה, הפרח מתייבש ונושר.

הפרי התרמיל זעיר שאינו נפתח, חבוי בגביע, ולו זרע אחד. הגביע השעיר בעל השיניים הארוכות הוא יחידת התפוצה.

מימין: גביע מאוחה בעל 5 שיניים. שעיר. משמאל הפרח: המפרש זקוף גלול אחורנית. הסירה צנועה, בעלת כתם לבן. תמונות ערגה אלוני ©

תלתן הארגמן נפוץ בחצי הכדור הצפוני באקלים ממוזג, בארצות השוכנות לחופו של הים התיכון באירופה, במזרח התיכון, באסיה באירן בעירק ובטורקיה, בצפון אפריקה-במצרים ובלוב. באיים אזוריים, מדירה והאיים הקנריים. ובמערב אוסטרליה. בארץ הוא שכיח בשדות, בבתות ובשטחים פתוחים בחורש. נפוץ פורח מפברואר עד יולי, שיא פריחתו במרס-אפריל, תקופה המציינת את שיא האביב.

הצמח מוכר ברפואה העממית וחלקיו העליים מנוצלים. שתיית נוזל מהשריית הצמח במים, משמש לטיפול בקלקול קיבה, מחזור לא סדיר, פגעי עור, שיעול, ואדמת. להפגת מתח נפשי ונדודי שינה- משרים את הצמח בין או בברנדי. בישול עלים במים וטבילת מגבת שהושרתה בחומר, מרגיעה פגעי עור. בדיקת חומרים בצמח הראתה שהוא מכיל

איזופלבונים, קומרינים ופנולים. איזופלבונים: הם איזומרים פלבנואידים הדומים בהשפעתם לאסטרופן (קבוצת הורמונים המיוצרים בגוף בע"ח-חוליתנים ומעורבים בתפקוד מערכת הרבייה). קומרינים: הם חומרים מיקרוביאליים ואנטי פטריתיים (לדוגמה קומדין שהוא קומריין סינטטי), ופנולים (חומצה קרבולית): תרכובת ארומטית חשובה, קרובים לפלבנואידים (ויטמין P), שהם מטבולים משניים בצמח. מייצרים פיגמנטים, ולהם יכולת אנטי בקטריאלית והם דוחים פטריות.

תועלת נוספת הגלומה בצמח היא מכיל צוף ואבקה המשמשים מזון לדבורים. באוסטרליה הצמח נחשב לצמח מרעה.

ספרות:

בר-ניר ד 2016 חיידקים קושרי חנקן. זווית - סוכנות ידיעות למדע וסביבה
www.zavit.org.il

זהרי מ 1978 כל עולם הצמחים. עם עובד.

פינברון-דותן נ ודנין א 1991 המגדיר לצמחי-בר בארץ-ישראל. כנה. ירושלים.

נטורופדיה צמחי מרפא www.Naturopedia.com

קריספיל נ 1985 צמחי מרפא, מדריך שדה לצמחי המרפא של א"י. הוצאת דפוס המקור.

שמידע א 2005 צמחי ישראל המדריך השלם לצמחים ופרחים בא"י. הוצאת מפה.

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

ציטוט: אלוני ע 2019 תלתן הארגמן *Trifolium purpureum* ח"ש עשבוני עם תפרחות גדולות ארגמניות (אפריל 2019), פורחי החודש, כתב-עת "כלנית" מספר 6.
[/https://www.kalanit.org.il/trifolium_purpureum_blooming](https://www.kalanit.org.il/trifolium_purpureum_blooming)